

הרב שמואל הרש"ר

בגדרי בן ארץ-ישראל הנמצא בחו"ל ביו"ט שני

מבוא

שאלת מעמדו של בן א"י בחו"ל ביו"ט שני מסתעפת לתחומים רבים – שאלת תוקפו של יו"ט שני בכלל; האם יש לחלק בין איסור מלאכה שבו ליתר חיובי היום, מה מוגדר בו חומרא וקולא, מה ניתן לעשות ב"צנעא" וכיצד מוגדר "פרהסיא", ובעיקר מעמדו – האם ישנה חשיבות לכוונת הישראלי לחזור לא"י או לא, כיצד מגדירים מי ש"דעתו לחזור" ומי ש"אין דעתו לחזור".

אנחנו נתמקד בעיקר במעמד הישראלי בתפלה ובמנהגי יו"ט שני – כיצד ינהג אם דעתו לחזור. כמובן שדבר זה ידרוש דיון בסיסי לפחות גם בחלק מהתחומים האחרים שהזכרנו.

פרק א': **הסוגיא בפסחים** (נא, ב – נב, א)

המשנה בריש פרק מקום שנהגו (נ, א) אומרת: מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות, עושין: מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין. ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואל ישנה אדם מפני המחלוקת.

בגמרא (נא, ב) שאלו – בשלמא אם הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם – ועל כן ימנע ממלאכה? כדי שלא לשנות מפני מחלוקת עם אנשי מקומו החדש. אבל אם הולך ממקום שאין עושין למקום שעושין – מה פירוש "שלא ישנה מפני המחלוקת" עם אנשי מקומו החדש – שיעשה מלאכה כמנהגם, הרי אמרנו שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם? ניתנו בו תירוצים בגמרא: א) אב"י מפרש שמה שאמרה המשנה "שלא ישנה מפני המחלוקת" התכוונה רק לדין הראשון במשנה – בהולך ממקום שעושין למקום שאין עושין שאז ימנע ממלאכה מפני מחלוקת עם המקום החדש. אך בהולך למקום שעושין, **אע"פ שיש בכך מחלוקת**, לא יעשה מלאכה, כי נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. ב) רבא אמר שאמנם האיסור לשנות מפני המחלוקת שייך גם בסיפא. אך אי-עשיית מלאכה במקום

שהתירו לעשות, לא מהווה שינוי של מחלוקת, כי הרואה אותו נמנע ממלאכה לא יפרש זאת כמחלוקת הלכתית על מנהג המקום אלא שפשוט אין לאיש זה עבודה, כי הרבה בטלנים יש בשוק כל השנה.

כל הראשונים פסקו כתיורצו של רבא¹. אם כן, שיקול המחלוקת קיים תמיד במישור העקרוני, אם גם לפעמים הוא אינו שיקול מעשי (כגון במקרה של אי-עשיית מלאכה). יתירה מזו, הרא"ש כותב² שלמסקנת הגמרא (כרבא) אם היה שייך מחלוקת בהולך למקום שעושין, היה עובר על איסור מלאכה (כפי מנהג מקום מוצאו) כי גדול השלום לדחות איסור של מנהג.

בהמשך הגמרא (נא,ב – נב,א) מביאה שרב ספרא שאל את ר' אבא (לגירסת רשי"י) – אנו שבקיאים כיום בקביעות המולד בישוב לא עבידנא (מפני שנוי המחלוקת לא אעשה מלאכה ביו"ט שני הואיל ונהגו בו איסור, לא אשנה לעיניהם את המנהג)³. במדבר מאי (האם עלי להמנע גם במדבר בבל ממלאכה בגלל מנהג אנשי בבל⁴). אמר לו (ר' אבא) הכי אמר ר' אמי בישוב אסור (רק במקום ישוב בבבל אתה אסור במלאכה), במדבר (של בבל) מותר לך.

תוס'⁵ פירשו שבישוב אסור במלאכה אפילו בצנעא ואפילו אם דעתו לחזור לא"י, כי מלאכה אי-אפשר לעשות בצנעא כמו שאר דברים. משמע שלתוס', בן א"י הנמצא בחו"ל אפילו דעתו לחזור – אסור במלאכה, אבל להתפלל ולענין יתר מנהגי היום – ינהג כבן א"י, כי אין באלו בעית מחלוקת, הרי אפשר לעשותן בצנעא. שיטת תוס' מבוארת היטב בגמרא, שאם סבירא לן כרבא, שתמיד מתחשבים בבעית מחלוקת, ניתן היה להציע שבהולך למקום שעושין מלאכה, יעשה בצנעא, כי המחלוקת חמורה יותר ממנהגו שלא לעשות מלאכה, כדברי הרא"ש שהזכרנו לעיל. כמורכך, ר' אבא יכול היה להציע לרב ספרא שיעשה בצנעא אפילו במקום יישוב בבבל, כי אין מחלוקת, ולא גרע ממדבר שהתיר. על כרחנו, שבמלאכה אסור לגמרי כי אין צנעא ונשאר מחלוקת. לגבי שאר דברים (תפלה וכיו"ב) בתוס' מבואר שאפשר בצנעא – ועל כן יכול בן א"י

1. רא"ש, רי"ף, רמב"ם ועוד.

2. פסחים פ"ד סימן ד'.

3. רשי"י על אתר.

4. עי"פ רשי"י שם.

5. ד"ה בישוב (נב,א).

להמשיך במנהגו בחו"ל אם בדעתו לחזור לא"י. לכאורה, אם נכיר מציאות של "פרהסיא" גם לגבי שאר דברים, תשאר בעית מחלוקת ויצטרך לנהוג כמנהג חו"ל בכהאי גוונא. על כן פסק ה"אגרות משה"י⁶ שכן א"י יכול להצטרף למנין מוסף של בני חו"ל בחו"ל – אם זקוקים לו – הוי כפרהסיא אם נמנע מלהצטרף אליהם. בנוגע למסנקת הגמרא, **בעל המאור**⁷ מוסיף שההיתר לעבוד במדבר חו"ל, הוא רק לפני שהגיעו לישוב בחו"ל, כי מרגע שעברו בישוב ואין בדעתו לחזור ארצה, נעשה כבני חו"ל, ואפילו אם חוזר למדבר חו"ל, נוהג שני ימים, כי אינו חוזר למעמדו הקודם⁸.

הראב"ד שם בהשגתו על **בעל המאור** מחמיר אפילו במדבר חו"ל לנהוג שני ימים אפילו טרם הגיע לישוב חו"ל, כי הוא סובר כשיטת הרמב"ם⁹ שאפילו במדבר א"י נהגו שני ימים, ואם כן ביוצא לחו"ל, בודאי שאפילו הגיע רק למדבר חו"ל חייב בשני ימים, כי המדבר שם לא עדיף על מדבר ארץ ישראל¹⁰.

ישנה גירסה אחרת בדברי רב ספרא, של ה"ח – מדובר בבן חו"ל שבא לא"י והשאלה היא: "כגון אנא דידיענא בקביעותא דירחא, ובני מקומי עושין שני ימים, כי בעינא למיסק לארץ ישראל, דלא עבדי אלא יום אחד, בישוב לא עבידנא, במדבר א"י מהו לעשות ביום שהוא חול, מי אמור רבנן בהא מילתא, במדבר א"י אין נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם או לא, אמר ליה הכי אמר ר' אמי: בישוב אסור, במדבר מותר. לכאורה השאלה של רב ספרא היא, האם כשיגיע למדבר ארץ ישראל מותר לו לעשות מלאכה ביו"ט שני. אך זה תמוה, כי הוא אמר בפשיטות לרבי אבא ש"בישוב לא עבידנא" משמע שלא יעשה מלאכה בישוב בא"י, אם כן מדובר כשדעתו לחזור לגולה. אם כן מהי שאלתו – ברור שבמדבר ארץ ישראל, שעדיין לא נכנס ממש לא"י, שישאר באיסור מלאכה. כי אפילו כשיכנס לישובי הארץ ישאר באיסור. תירץ בעל הי"כלי

6. ח"ד שי ק"ד.

7. יז, ב בדפי רי"ף.

8. אבני נזר או"ח סימן תכד, ד.

9. קדוש החודש פרק הי הלכה י"ב.

10. ביאור אחר בראב"ד ראה ב"יביע אומר" חלק ו' סימן מ', "מקראי קדש" פסח ח"ב סימן

נ"ז.

חמדה¹¹ שאמנם הר"ח מדבר כשדעתו לחזור לחו"ל, וכוונת הביטוי "לא עבידנא" איננה שלא יעשה מלאכה אלא שלא ינהג (יעשה) יום טוב – כלשון הגמרא בכמה מקומות "עבידנא יומא טבא לרבנן" (אעשה לחכמים יום טוב). מכאן למד ה"כלי חמדה" ראיה לשיטת ה"חכס צבי"¹². המפורסמת שאין לבן חו"ל הנמצא בא"י ביו"ט שני, אפילו אם דעתו לחזור, לנהוג בו חג, וכך מתפרשת שאלת רב ספרא: בישוב בודאי אסור לנהוג יו"ט שני, כי זה נראה כבל תוסיף¹³. הספק שלי הוא במדבר א"י, שם זה לא נראה לאינשי כבל תוסיף, האם מותר לעשות שני ימים – ומובנת גירסת ר"ח: "מהו לעשות ביום שהוא חול" האם מותר לעשות יו"ט ביום חול. לפי פירוש זה בר"ח יוצא, שאפילו במדבר א"י רק מי שבא מחו"ל נוהג שני ימים, אבל לבני א"י אסור לעשות שני ימים אפילו במדבר.

פרק ב': מחלוקת הראב"ן וה"חכס צבי"

בניגוד ל"כלי חמדה", הראב"ן בפסחים¹⁴ פירש בר"ח שמנהג שני ימים היינו בעיר מושב בגלל "מנהג אבותינו"¹⁵, אבל השו"ב ביו"ט במדבר, שמעולם לא היה שם מנהג אבות, אולי מותר במלאכה ביו"ט שני כי מנהג יו"ט שני חל על המקומות ולא על הגברא, ספקו של רב ספרא הוא, אפוא, שאם במדבר בבל גופא האיסור רק משום לא פליג חכמים בחו"ל אולי במדבר א"י הוי גזירה לגזירה ומותר במלאכה¹⁶. א"כ הראב"ן חולק במפורש על ה"חכס צבי" ואוסר מלאכה לבן חו"ל בא"י.

בביאור מחלוקתם נראה לומר, שה"חכס צבי" פירש את דברי המשנה "נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם" שהוא רק בתנאי שבמקום מוצאו היו מחמירים בכל מקרה, גם לו היו באותם תנאים של המקום המיקל, אך אם מקום מוצאו לא יכול היה להחמיר בתנאים של המקום החדש (בנידון דידן, בגלל בל תוסיף) – לא אמרו בכגון זה שימשיך בחומרות מקום מוצאו מפני המחלוקת כי אין כאן מחלוקת לאמיתו של דבר, אלא מציאות שונה¹⁷. ניתן לפקפק בדברי ה"חכס צבי" בשני

11. מובא ע"י ה"מקראי קדש" שם.

12. סימן קס"ז.

13. ר"ה כח,ב הישן בסוכה בשמיני עצרת, לוקה (משום בל תוסיף).

14. נב, א.

15. ביצה ד,ב.

16. חת"ס בחדושי לפסחים שם.

17. עיין מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך שליט"א, סימן י"ט.

כיוונים: א) במישור העקרוני. ב) במישור הטכני. גם אם נאמץ את גישתו העקרונית, אין הכרח במסקנתו ההלכתית.

א) עצם הנחת ה"חכם צבי" ש"נותנים עליו חומרי מקום מוצאו" תלוי אם בתנאים דומים לאנשי מקומו החדש היו ממשיכים אנשי מקום מוצאו להחמיר, מוטלת בספק. ההגיון אומר לכאורה שחשיבות "מקום מוצאו" של אדם מחייבת אותו לכבד תמיד את מנהג מקומו הראשון, בסיס חינוכו, בלי שום השוואה למקומו החדש – הקובע הוא מנהגו המושרש מעולם ולא מה היו עושים בתנאים אחרים.

ב) גם אם נאמר כדבריו שאין להחמיר כמנהג מקום מוצאו בנידונו, עדיין צריך להבין מדוע לא נאמר שהוא רק אינו חייב לנהוג יום נוסף. אבל אם הבן חו"ל רוצה לחזור לביתו, מדוע יאסר עליו לנהוג שני ימים, הרי כל מנהג חו"ל מצד חשש קלקול הדורות¹⁸, ו"קלקול" זה מוריד את בעית "בל תוסיף" לבני חו"ל. מדוע לא נאפשר למי שלבו נוקפו (כגון שבדעתו לחזור לחו"ל) לנהוג כבן חו"ל לפחות לענין איסור מלאכה? ה"חכם צבי" יוכל לישוב הערה זו ע"פ הרשב"א¹⁹ שאין להשוות את גוף תקנת חכמים לנהוג יו"ט שני, שזה היה בסמכותם הציבורית להורות איסור מלאכה ועל ידי זה לבטל בעית "בל תוסיף", לסתם חומרא של אדם פרטי שאין לו אפשרות לבטל האיסור של בל תוסיף. כעין זה מצאנו שנחלקו אחרונים לגבי אזורים בארץ שאולי השליחים לא הגיעו אליהם אפילו בימי הסנהדרין (כגון ערים חדשות בא"י) האם מותר לנהוג בהם חומרת יו"ט שני לענין מלאכה²⁰ או שיש לחשוש לבל תוסיף ונמצא חומרא שמביאה לידי קולה²¹.

להלכה במחלוקת הראב"ן וה"חכם צבי", יש שפסקו כ"חכם צבי"²². והרבה רבני א"י משתמשים בו על כל פנים לצירוף (כגון בבחור ישיבה שיתכן שתקע בארץ ביחוד אם ימצא בארץ שידוך מתאים²³ או במי שחג

18. ביצה ה' ע"א, עיין ב"מנחת שלמה" סימן י"ט.

19. ר"ה טז, א.

20. הגרי"א י. פינקל ז"ל ב"מקרא קדש" שם והגרי"ז מבריסק ז"ל ב"הגדה לבית לוי".

21. הגרצ"פ פרנק ז"ל ב"מקראי קדש" שם.

22. שואל ומשיב ג, כח: ש"ע הגרי"ז ס"ס תצ"ו וכן נטה הגרש"ס ז"ל ע"פ "עיר הקדש

והמקדש" ח"ג להגרי"מ טיקוצ'ינסקי ז"ל.

23. יביע אומר ח"ו סימן מ'.

את כל החגים שלו בא"י אף שגר ועובד בקביעות בחו"ל²⁴) אך רוב הפוסקים נטו להחמיר כראב"ן, החל מהרדב"ז ואילך²⁵.

פרק ג': דין מלאכה לבן א"י הנמצא בחו"ל ביו"ט שני

בתוס' בפסחים ראינו, שמלאכה איננה ניתנה להעשות בצנעא, ועל כן אסורה לבן א"י בחו"ל אפילו בצנעא ביו"ט שני מפני המחלוקת. אבל ברי"ף וברמב"ם משמע שכל עיקרו של מחלוקת הוא רק בפרהסיא, לעיני הרואים, ועל כן מותר לבן א"י בחו"ל לעשות מלאכה בצנעא. האמת היא שמצינו בפוסקים לענין חוה"מ חילוק בין מלאכה, שבה אין להבדיל בין צנעא לפרהסיא, לבין קניה ומכירה שבה מותר בצנעא בחוה"מ²⁶ וכן באבל לאחר ג' ימים ראשונים יש מצבים מסויימים של היתר בצנעא²⁷, כך שאין זה פשוט לומר שהכל צריך להאסר ביו"ט שני מטעם שאי אפשר בצנעא, בין המקילים בצנעא מצינו באחרונים את הטי"ז²⁸ והמבי"ט²⁹. לעומת המקילים, מצינו הרבה ראשונים שהולכים בשיטת התוס' לחומרא אפילו בצנעא. ראש המדברים הוא בעל המאור³⁰ שכתב שראוי להחמיר במנהג זה שפשט איסורו בכל הגולה – ואולי בגלל זה יש החמיר בו אפילו יותר מבחול המועד ובאבל, כדי לחזק תוקפו. בשיטת בעל המאור עומד גם המאיר³¹ וכמעט כל האחרונים: המגן אברהם³², החיי אדם³³, שלחן ערוך הגר"ז³⁴, אליהו רבה³⁵ ועוד ויש שהתירו אפילו להכותו עד שימנע מלעשות מלאכה³⁶ אבל להלכה לא החמירו כל כך³⁷, ואין מנדין או מכין בן א"י העושה מלאכה.

24. מנחת שלמה סימן י"ט.

25. יביע אומר ושאר פוסקים.

26. משנייב ס"י תקל"ט סק"ה"ו.

27. יו"ד סימן ש"פ.

28. תצ"ו סק"ב.

29. חלק ג' סימן קמ"ט.

30. יז, ב בדפי רי"ף.

31. פסחים נא, ב.

32. תצ"ו, ז.

33. כלל קג, ד.

34. תצ"ו, ו.

35. תצ"ו, ו.

36. מובא ב"כף החיים" תצ"ו, לג.

37. פרי"ח סו"ס תצ"ו ומשנייב בסוף הסימן.

פרק ד': האם תפלה ומנהגי החג כלולים ב"צנעא"?

הפרי חדש³⁸ מספר שכשהלך למצרים (על דעת לחזור לא"י) השכים ביו"ט שני בבוקר, הניח תפילין **בצנעא** בביתו וקרא ק"ש עמם (כדי "שלא יעיד עדות שקר בעצמו") ואח"כ הלך לביהכ"נ, התפלל שמונה עשרה בביהכ"נ של בני חו"ל, כי תפילה בלחש היא כמו צנעא – רק הקפיד ללבוש מלבושי יו"ט כי מלבושי חול הוי כמו פרהסיא (כמו שמצינו לדעת הגר"א ומנהג אר"י שבשבת חזון אין משנים מבגדי שבת כדי שלא להתאבל בפרהסיא). בענין ניהוג סדר שני – אם מתארח בן א"י שדעתו לחזור אצל בן חו"ל – תדליק אשתו נרות ללא ברכה. (יש דעות אם יבדיל בצנעא בביתו לפני כן על הכוס, או שרשאי לאכול ולשתות ללא הבדלה על הכוס כי אין אפשרות הלכתית אחרת (מפני המחלוקת) ורק יבדיל בתפילה בלחש³⁹). יברכו רק על כוס יין ראשונה וישמע ברכות מאחרים על יתר הכוסות, יברך רק המוציא על המצה, יאכל פחות מכזית מרור ויברך בפה"א בלבד על הכרפס. ואם נמצא לבדו בליל ב' דפסח, לא יערוך סדר כלל⁴⁰.

נחלקו האחרונים האם רשאי בן א"י לעשות קידוש עבור בן חו"ל ביו"ט שני. צדדי הספק: קי"ל יצא, מוציא אחרים כי כל ישראל ערבים זה לזה, ולכן אם קדשתי בליל שבת אע"פ שפקע ממני לגמרי חובת קידוש ואסור לי לקדש לעצמי שנית, מכל מקום אוכל לקדש לאחר כי אני ערב לו לקיום מצוותו. יש לחקור בקידוש ביו"ט שני האם הוא המשך לקידוש של יו"ט ראשון שאין בן חו"ל יוצא בקידוש יו"ט עד שישמענו בבי' הלילות. אם נפרש כך, יש לבן א"י שייכות בקידוש בן חו"ל ביו"ט שני. הבן א"י אמנם יצא את קידוש יו"ט שלו בלילה הראשון, אך הוא יוכל לעזור לחברו מחו"ל לסיים מצוותו בליל ב', וכן פסק האמרי בינה⁴¹. לעומתו, טוען בעל "בצל החכמה"⁴² שאין בן א"י יכול להוציא בן חו"ל בליל שני כי ניסה להשוות זאת למגילה שמצינו שאין בן עיר מוציא בן כרך בט"ו באדר כי לכל אחד מהם חיוב נפרד והוא סבר שחיוב ליל ב' בקידוש בן חו"ל הוא חיוב נפרד. יתכן שלפי "בצל החכמה" ישנה בעיה לחזנים ישראלים שיוצאים להתפלל בחו"ל ביחוד אלה היוצאים רק

38. שם.

39. עיין ביחיהו דעת ח"ג סימן ל"ה ובספר "יו"ט שני כהלכתו" בשם אחרונים.

40. כף החיים סי' תצ"ו.

41. או"ח שבת סימן י"א.

42. ח"א סימן נ"ה.

לחלק מהחגים (כגון פסח) כאשר ביתם בא"י – האם יוכלו להוציא את הצבור ידי חובתם בתפלת יו"ט שני.

לגבי קריאת התורה – בן א"י הנמצא בחו"ל ביו"ט שני עדיף שלא יקרא בשביל הציבור, בפרט לפי הדעות שקריאת התורה היא חובת היחיד – הרי אין הוא צריך לשמוע קריאת "כל הבכור" ביו"ט אחרון אפילו אם הוא חל בבי' או בה' או בשבת. כמורכך, עדיף שלא יעלה לתורה בפרט לאחר עלית השלישי בבי' או בה' או אפילו לעליות ראשונות כשחל ביום חול אחר⁴³. אמנם ב"שרידי אש" הוא מספר שהגרי"י סרנא ז"ל, ראש ישיבת חברון, כשביקר בשוויץ עלה ל"חתן תורה" בשמחת תורה של חו"ל, אף שזה לא חל ביום שקוראים בו בתורה – משמע מדבריו שמפני כבוד התורה התירו וצ"ע מנין התירו ספק ברכה לבטלה מטעם זה. ואולי שמחת תורה שאני שיש בו הרבה שינויים מהלכות קריאת התורה הרגילים.

החיד"א באמת אסר לעשות הקפות בשמיני עצרת לבני א"י בחו"ל במקום בשמח"ת. ידוע שבעל "התניא" הנהיג (לדעתו ע"פ מנהג ותיקין) להקיף **בליל** שמיני עצרת ג"כ גם בני חו"ל וראיתי בני א"י שהצטרפו עליהם – מסתברא שמותר, שהרי אין הם יוצרים מחלוקת בכה"ג. לגבי אמירת יזכור – בנועם⁴⁴ כתב שלא יאמר בן חו"ל יזכור ביום א' דשבועות שלו עם הציבור בא"י אלא יאמרנו ביו"ט שלו כמנהגו. כנראה ס"ל שלא שייך בזה מחלוקת כי הרבה יוצאים בלאו הכי במהלך יזכור – אך צ"ע קצת במקרה שידוע שאין לו הורים. האם אין בזה קצת פרהסיא לצאת עם כולם החוצה. גם אם אין מנין לבני חו"ל במקום המצאו, פסק הגר"ש מן ההר שליט"א⁴⁵ שיכול לומר יזכור ביחידות – לכאורה פשוט, אם כן, שכן א"י בחו"ל יאמר יזכור דוקא בז' דפסח ובא' דשבועות שהרי למחרת אצלו זה חול. אמנם הגר"ש גורן שליט"א בביקורו בדרות אפריקה לפני מספר שנים הקפיד לעשות מנין לישראלים בא' בשבועות כדי לקרוא כמנהג א"י (כולל רות) ולומר בו יזכור. אך הרבה מגדולי א"י סבורים שיש בכך חומרא דאתי לידי קולא, כי אדרבה

43. ב"נועם" ה' (רצ"ז) נחלקו ביו"ט אחרון דפסח שחל בשבת וחזר אח"כ לא"י האם צריך להשלים הפרשה – תלוי אם זה חובת היחיד או הציבור עיי"ש.

44. ה', עמי ש"ז.

45. מפי השמועה.

יש בזה משום מחלוקת, כי אמנם הבי"ב ב"אבקת רוכל"י⁴⁶ מעיד שכבר רבות בשנים נהגו להתפלל כמנהג בני חו"ל אנשים שעלו לרגל לא"י מחו"ל (שלא כ"חכם צבי" דלעיל) ביו"ט שני, אך להיפך – בני א"י בחו"ל לא שמענו, מה גם שרבים מבני א"י בחו"ל ספק אם מוגדרים הלכתית "שבדעתם לחזור" כפי שנראה להלן. נסתפקתי למעשה לפני שמיני עצרת תשנ"ד האם עלי לשבת בסוכה בליל החג כיון שעמדנו לאכול לבד באותו ערב. צדדי הספק היו: א) אפילו לגבי בני חו"ל יש הסבורים שרק **ביום** ח' יושבים בסוכה, כי: 1) בלילה בקידוש מזכירים ברכת שהחיינו (בגלל שמיני עצרת) והוי תרתי דסתרי לישוב אז בסוכה ולקרוא לשמיני עצרת רגל בפני עצמו.⁴⁷ כדי להפסיק בין ז' לח' דסוכות, שאז אף אם יאכל **ביום** ח' בסוכה לא נראה כבל תוסיף כי אין רצף של ימים⁴⁸.

ב) טוען הגרש"י אויערבאך שליט"א⁴⁹ שבמציאות גם בחו"ל יום השמיני הוא ודאי שמיני עצרת כי הרי בקיאים בקביעות המולד. לכן, לדעתו בן חו"ל בא"י לא ישב בסוכה בשמיני עצרת כי כשם שבחו"ל לא מברכים על הסוכה בשמיני כי הוא באמת שמיני עצרת, לא נחמיר לגבי אורחים בא"י בגלל הזלזול בשמיני עצרת של בני א"י, לפי זה בנידוננו, אמנם אפשר לומר שיש קצת זלזול בבני חו"ל אם לא נישב בסוכה כפי שהם יושבים, אך בעצם אין "מחלוקת" בישיבה בבית כי הרי בתפלה בלחש פסק הפרי"ח לעיל שחשוב כצנעא אפילו שמתפלל שמונה עשרה בביכ"נ של בני חו"ל, קל וחומר בבית פרטי כשלא רואים אפילו את פני הסוכה מן הרחוב, שהוי צנעא.

ג) יתכן שאפילו להחמיר סתם אין טעם, כי זה חומרא המביאה לידי קולא כי לבן א"י יש חשש בל תוסיף בישיבה בסוכה בשמיני עצרת⁵⁰. בשלמא במוזמן אצל בן חו"ל אולי מנהג חו"ל מפקיע חשש בל תוסיף כפי שהבאנו לעיל בשם הגר"מ פינשטיין ז"ל לגבי צירוף למנון דמוסף של בני חו"ל, אבל אם רק המשפחה הישראלית נמצאת לבדה בבית, להיכן פקע חשש בל תוסיף. אולי י"ל שלא שייך בל תוסיף בכלל בשמיני עצרת דבני חו"ל כפי מנהגם כיום, כי הכל תלוי במקום המצאו ולא בגברא כפי

46. סימן כ"ו.

47. מובא במחזור ויטרי בשם ר"י מקינון ובמהרי"ל ה"ל לולב בשם מהר"ם איגרא.

48. ב"ח.

49. מנחת שלמה סימן י"ט.

50. ר"ה כח, א.

שהוצע לעיל כמה פעמים וצ"ע. למעשה, המטיר ה' כאן גבורות גשמים בליל שמיני עצרת ועל כן נפתרה הבעיה מאליה כי כל בני חו"ל ישבו ג"כ בביתם.

פרק ה': **מתי מוגדר אם "שדעתו לחזור" ולמאי נפקא מינה**

הגדרת "שדעתו לחזור" שנויה במחלוקת אחרונים. השאלה היסודית: האם זה "שדעתו לחזור" גורם שלא יעקרו ממנו חומרי המקום שיצא משם או זה ש"אין דעתו לחזור", השארותו במקום שנמצא בו עכשיו, קובעת את מוקמו החדש. נפקא מינה אם מסופק האם יחזור (לדאבון הלב, שאלה זו נוגעת להרבה ישראלים בחו"ל) – אם נאמר, שדעתו לחזור גורמת את אי-עקירתו מחיובי מקומו הקבוע – צריך ודאות שאכן יחזור, ספק חזרה לא מספיק לפטור – ולכן חייב ביו"ט שני. הגר"ע יוסף שליטי⁵¹ סבור שכל מי שיכול להאריך שהותו בחו"ל, כגון שיקח חופשה ללא תשלום ממקום עבודתו הקבוע בארץ, נחשב לגמרי כבן חו"ל וחייב אפילו להתפלל תפילת יו"ט שני. אבל אם נאמר שדעתו "שלא לחזור" היא הקובעת את מקומו החדש, צריך ודאות שאין כוונתו לחזור ובספק חזרה אינו נחשב עדיין כבן חו"ל. מכאן פסק ה"משנה הלכות"⁵² שהנוסע לשליחות שלש שנים לארה"ב עם בנו להנהלת החברה שמטעמה עובד בא"י ועומד לחזור לסניף הישראלי בתום השליחות – שינהג בתפילה כבן א"י וכיו"ב לכל מי שיש לו חוזה שמסתיים בזמן מוגדר, אף שיתכן שיאריך את שהותו בגולה, שלא כהגר"ע יוסף שליטי"א.

כיצד אדם יוצר במעשיו מצב של "אין דעתו לחזור" – נחלקו בכך אחרונים. המג"א⁵³ ועוד סבורים שאם נסע עם אשתו הוי כאין דעתו לחזור – דנו בשאלה האם צריך ממש עקירת דירתו או עצם הנסיעה עם בני משפחתו נחשבת כעקירה⁵⁴. ערוך השלח⁵⁵ מחדש שאפילו אם נסע הבעל לבדו ליותר משנה נחשב כאין דעתו לחזור. וראיתו מדיני ממונות שמצינו בב"ב⁵⁶ שלאחר שנה אדם מתחייב בכל חיובי מקום מגוריו החדש. אלא ששם איירי בממון ובדרך כלל איסור (כבנידון דידן) מממון

51. יביע אומר (ו, מ).

52. חדי סי' פ"ג.

53. סימס תצו.

54. יביע אומר שם.

55. תצו, ה.

56. ז, ב ועוד.

לא ילפינן⁵⁷. וניתן לפרשו ע"פ ה"שרידי אש"י⁵⁸ שמבי"ב למדנו עקרון שכל **מנהגי** המקום מחייבים אדם לאחר שנת מגורים באותו מקום.

לענין מה מועיל "דעתו לחזור"? ראינו שלדעת תוס' והרבה ראשונים ואחרונים שלענין **מלאכה** זה לא מועיל בכלל אך לגבי "שאר דברים" (כלשון התוס') משמע שנוהג כבן אי"י. הגר"ע יוסף שליט"א⁵⁹ מנסה ללמוד ברדב"ז וביתר פוסקים שליותר משנת שליחות אפילו לשאר דברים ינהג לגמרי כבן חו"ל וכך פירש גם בנמוק"י בשם ריטב"א⁶⁰. אך הרב קוק ז"ל⁶¹ כתב שינהג כבן חו"ל רק לחומרא ולא יכנס בספק ברכות לבטלה וכמשתמע מדברי התוס' ובעל המאור (שהזכיר ג"כ רק את ענין מלאכה) לעיל. לדעת ה"חכם צבי"י אין "דעתו לחזור" משנה כלום למי שנמצא בא"י מפני המחלוקת – בין לתפלה בין למלאכה.

בסיכום: בן אי"י הנמצא בחו"ל חייב להשתתף באוירת החג הצבורים של בני חו"ל – להתלבש כמותם בבגדי חג, להמנע מכל מלאכה (הרב פינשטיין ז"ל מסתפק לגבי הדלקת חשמל, דאולי אין בכך אפילו בעית "צנעא" כי להרבה בני חו"ל יש שעון שבת אוטומטי ולא ניכר שבן אי"י הדליק בעצמו – כמו שמותר לו ביו"ט שחל בשישי לבשל ללא עירוב תבשילין⁶²) אפילו בצנעא כדעת רוב הפוסקים. אך לענין תפלה והלכות היום – לדעת הגר"ע יוסף אם נסע ליותר משנה – נוהג לגמרי כבן חו"ל, לדעת רוב הפוסקים אם החוזה לזמן מוגבל **ודעתו לחזור** – יתפלל וינהג בעניני היום כבן אי"י. לגבי להוציא אחרים בקידוש, קה"ת, חובת ישיבתו בסוכה בשמיני עצרת – יש להסתפק ולשאול שאלת חכם. לסיום נזכיר שחז"ל רואים ביו"ט שני של גלויות עונש על אי-קיום יו"ט כשהיינו בא"י. בירושלמי⁶³ על הפסוק "בני אמי נחרו בי... כרמי שלי לא נטרתי" דרשו: מי גרם לי להיות נוטרה את הכרמים ולשמור שני יו"ט של גלויות בחו"ל,

57. יביע אומר שם.

58. קס"א.

59. יחזה דעת ג, לה.

60. פסחים שם.

61. אורח משפט סימן ק"ל.

62. אגרות משה ד, קד.

63. ספ"ג דעירובין.

[יצויין שבספר "יו"ט שני כהלכתו" ראיתי שדן בכמה ענינים שבמאמר, אך עיינתי בכל הספרים הנזכרים כאן במקורם והתמקדתי בצד העיוני ולא בפסיקה הלכה למעשה.]

על שכרמי שלי לא נטרתי, שלא שמרתי יום א' בא"י סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שני ימים ואיני מקבלת אלא אחד. יהי רצון שנזכה לעלות לרגל עם כל ישראל אחינו ונזכה בברכת מורנו הכהן שליט"א בקדושה בבית מקדשנו. אכי"ר.